

Clara Zetkin

Fascismen

1923

Artikeln publicerades i tidskriften *Labour Monthly*, augusti 1923. Översatt 2016 till svenska av László Sall Vesselényi för *Marxists Internet Archive* (MIA).

Clara Zetkin tillhörde de som tidigt förstod faran från fascismen/nazismen och att man för att besegra denna måste föra en konsekvent enhetsfronttaktik. Artikeln är baserad på den utförliga rapport som Zetkin höll den 13 juni 1923 om den framväxande fascismen vid Kominterns exekutivkommittés tredje utvidgade plenarmöte: [Kampen mot fascismen](#). Se även [Resolution om fascismen](#) som skrevs av Zetkin och antogs av exekutivkommittén 23 juni 1923.

– Red

I fascismen konfronteras proletariatet med en utomordentligt farlig fiende. Fascism är det koncentrerade uttrycket för det allmänna angreppet åtaget av världsbourgeoisin mot proletariatet. Dess störtande är därför en absolut nödvändighet, nej, det är till och med en fråga om varje vanlig arbetares vardagliga existens och levebröd. Av detta skäl måste hela proletariatet koncentrera sig på kampen mot fascism. Det kommer vara mycket enklare för oss att besegra fascismen om vi klart och tydligt studerar dess natur. Hittills har idéerna om detta ämne varit extremt vaga inte bara bland de stora arbetande massorna utan även bland proletariatets revolutionära förtrupp och kommunisterna. Hittills har fascism likställts med Horthys vita terror i Ungern. Fastän de är lika till sina metoder är de i grund och botten olika. Horthys terror etablerades efter att proletariatets segerrika, fastän kortlivade, revolution hade kuvats och var uttrycket för bourgeoisins hämnd. Den vita terrorns ringledare var en väldigt liten klick före detta officerare. Fascism å andra sidan, sedd objektivt, är inte bourgeoisins hämnd som svar på proletärt angrepp mot bourgeoisin utan en bestraffning för proletariatets misslyckande att föra vidare revolutionen som började i Ryssland. Fascistledarna är inte ett litet och exklusivt kast; de sträcker sig djupt in i breda befolkningsselement.

Vi måste övervinna fascismen inte endast militärt utan även politiskt och ideologiskt. Reformisterna anser till och med idag att fascism inte är något annat än naket våld, en reaktion mot våldet påbörjat av proletariatet. För reformisterna innebär den ryska revolutionen samma sak som Evas bett i äpplet i Edens lustgård. Reformister spårar fascismen tillbaka till ryska revolutionen och dess konsekvenser. Inget annat åsyftades av Otto Bauer på enhetskongressen i Hamburg när han förkunnade att en stor del av skulden för fascismen vilar hos kommunisterna som hade försvagat proletariatets kraft genom ständiga splittringar. Med detta ignorerade han fullkomligt det faktum att de tyska oberoende [socialdemokraterna *USDP*, ö.a.] redan hade genomfört sin splittring långt innan det demoraliserande exemplet gavs av den ryska revolutionen. I strid med sina egna åsikter tvingades Bauer i Hamburg att dra slutsatsen att fascistens organiserade våld måste mötas genom bildandet av proletära försvarsorganisationer eftersom ingen vädjan till demokrati hjälper mot direkt våld. Han gick i varje fall vidare till att förklara att han inte menade sådana vapen som uppror eller en generalstrejk som inte alltid leder till framgång. Vad han menade var samordningen mellan parlamentariska åtgärder och massaktioner. Vad som skulle vara dessa aktioners natur sade inte Otto Bauer, men detta är frågans själva poäng. Det enda vapen Bauer rekommenderade för kampen mot fascism var etablerandet av en internationell byrå för information om världsreaktionen. Det

särskiljande draget hos denna ny-gamla international är dess tro på makten och beständigheten hos bourgeoisins dominans och dess misstro och feghet gentemot proletariatet som världsrevolutionens starkaste faktor. De är av åsikten att mot bourgeoisins oangripliga styrka kan proletariatet inte göra något annat än agera med måttlighet och avstå från att reta bourgeoisins tiger. Fascism, med all dess kraftfullhet i utövandet av dess våldsamma dåd, är faktiskt inget annat än uttrycket för den kapitalistiska ekonomins nedbrytning och förfall och symptomet av den borgerliga statens upplösning. Detta är en av dess rötter. Symptom av detta kapitalismens förfall iaktogs redan innan kriget. Kriget har splittrat den kapitalistiska ekonomin i sina grundvalar, resulterandes inte endast i proletariatets kolossala utarmande utan även i djup misär för småborgerligheten, småbondskapet och intelligentsian. Alla dessa element hade blivit lovade att kriget skulle föra med sig en förbättring av deras materiella villkor. Men det helt motsatta har hänt. Ett stort antal av den tidigare medelklassen har blivit proletärer med sin ekonomiska säkerhet helt och hållet förlorad. Till deras led sällade sig stora massor med före detta officerare, nu arbetslösa. Det var bland dessa element som fascismen rekryterade en ganska betydande grupp. Dess sammansättning är även skälet till varför fascismen i vissa länder är av en uttalat monarkistisk karaktär. Fascismens andra rot ligger i världsrevolutionens förhållande av de reformistiska ledarnas förrädiska attityd. Stora delar av småborgerligheten, även innefattandes medelklasserna, hade övergivit deras krigstidspsykologi för en viss sympati med reformistisk socialism, i hopp om att den senare skulle åstadkomma en reformering av samhället i demokratisk riktning. De blev besvikna i sina förhoppningar. De kan nu se att de reformistiska ledarna är i välvillig samstämmighet med bourgeoisin och det värsta av detta är att dessa massor nu inte endast har förlorat sin tro på de reformistiska ledarna, utan på socialismen som helhet. Dessa massor av besvikna socialistiska sympatisörer får sällskap av stora delar av proletariatet, av arbetare som har givit upp tron inte endast på socialismen, utan även på sin egen klass. Fascism har blivit en sorts tillflyktsort för de politiskt hemlösa. I rättvisans namn bör det sägas att även kommunister – förutom ryssarna – bär en del av skulden för dessa elements desertering till de fascistiska leden, eftersom våra handlingar tidvis har misslyckats att beröra massorna djupt nog. Fascisternas uppenbara mål när de samlade stöd bland samhällets olika element måste ha varit, vilket är självklart, att försöka överbrygga klassmotsättningarna bland deras egna anhängares led, och den så kallade auktoritära staten var avsedd som ett medel för detta ändamål. Fascismen omfamnar nu sådana element som kan komma att bli väldigt farliga för den borgerliga ordningen. Icke desto mindre har sådana element hittills ständigt övervunnits av de reaktionära elementen.

Bourgeoisin hade sett situationen klart från början. Bourgeoisin vill återuppbygga den kapitalistiska ekonomin. Under rådande förhållanden kan bourgeoisins klassdominans endast återuppbyggas till priset av proletariatets ökade exploatering av bourgeoisin. Bourgeoisin är väldigt medveten om att de mjuktalande reformistiska socialisterna snabbt förlorar sitt grepp om proletariatet och att det inte kommer finnas något alternativ för bourgeoisin än att gripa till våld mot proletariatet. Men den borgerliga statens våldsmedel börjar brista. De behöver därför en ny våldsorganisation och detta erbjuds dem av fascismens röriga hopgyttring. Av detta skäl erbjuder bourgeoisin all sin styrka till fascismens tjänst. Fascismen har olika karaktärsdrag i olika länder. Trots det har den två särskiljande drag i alla länder, nämligen skenet av ett revolutionärt program, som är slugt anpassat till de stora massornas intressen och krav, och å andra sidan det mest brutala våldets tillämpning. Den klassiska instansen är italiensk fascism. Industrikapitalet i Italien var inte starkt nog för att återuppbygga den ruinerade ekonomin. Det förväntades inte att staten skulle ingripa för att öka makten och de materiella möjligheterna hos norra Italiens industrikapital. Staten gav all sin uppmärksamhet till jordbrukskapitalet och till småfinanskapitalet. De tunga industrierna, som hade blivit konstgjort stärkta under kriget, kollapsade när kriget var över och en våg av arbetslöshet utan motstycke bröt ut. Löftena som givits till soldaterna kunde inte uppfyllas. Alla dessa omständigheter skapade en extrem

revolutionär situation. Denna revolutionära situation resulterade, sommaren 1920, i fabriks-ockupationer. Vid det tillfället visades att revolutionens mognad först framträder bland en liten minoritet av proletariatet. Fabrikernas ockupation var därför dömt att sluta i ett oerhört nederlag istället för att bli startpunkten för revolutionär utveckling. Fackföreningarnas reformistiska ledare spelade skamliga förrädares roller men samtidigt visades det att proletariatet varken besatt viljan eller makten att marschera framåt mot revolution. Oaktat det reformistiska inflytandet fanns det krafter i spel bland proletariatet som kunde bli obekväma för bourgeoisin. De kommunala valen, i vilka socialdemokraterna fick en tredjedel av alla platser, var en alarmsignal för bourgeoisin som omedelbart började leta efter en kraft som kunde bekämpa det revolutionära proletariatet. Det var precis vid den tiden som Mussolini lyckats skaffa sig någon betydelse med Fascismo. Efter proletariatets förlust i fabriksockupationerna var antalet fascister över 1000 och stora massor av proletariatet gick med Mussolinis organisation. Å andra sidan hade stora massor av proletariatet fallit in i ett tillstånd av likgiltighet. Orsaken till fascisternas första framgång var att den hade börjat med en revolutionär gest. Dess förmenta mål var att kämpa för att behålla det revolutionära krigets revolutionära erövringar och för detta krävde de en stark stat som skulle kunna skydda segerns revolutionära frukter mot de fientliga intressena hos de olika samhällsklasserna som representerades av den "gamla staten". Dess slagord var riktat mot alla utsugare och därmed även mot bourgeoisin. Fascismen var vid den tiden så radikal att den även krävde Giolittis avrättning och den italienska dynastins avsättning. Men Giolitti avstod med försiktighet från att bruka våld mot fascismen, som för honom framstod som det mindre onda. För att tillfredsställa dessa högljudda krav från fascisterna upplöste han parlamentet. Vid den tiden låtsades Mussolini fortfarande vara republikan och i en intervju förkunnade han att den fascistiska fraktionen inte kunde delta i det italienska parlamentets öppnande på grund av den medföljande monarkistiska ceremonin. Dessa uttalanden framkallade en kris i den fascistiska rörelsen, som hade etablerats som ett parti genom sammanslutningen av Mussolinis anhängare och den monarkistiska organisationens representanter. Det nya partiets verkställande utskott utgjordes av ett jämnt antal från båda dessa fraktioner. Det fascistiska partiet skapade ett tveeggat vapen för korrumpandet och terroriseringen av arbetarklassen. För att korrumpera arbetarklassen skapades de fascistiska fackföreningarna, de så kallade korporationerna i vilka arbetare and arbetsköpare förenades. För att terrorisera arbetarklassen skapade det fascistiska partiet militanta trupper som hade vuxit fram ur straffexpeditionerna. Här måste det återigen betonas hur de italienska reformisternas oerhörda svek under generalstrejken, vilket var orsaken till det italienska proletariatets fruktansvärda nederlag, hade givit fascisterna direkt uppmuntran till att erövra staten. Å andra sidan bestod misstagen hos det kommunistiska partiet av deras betraktelse av fascismen som en blott militaristisk och terroristisk rörelse utan någon djupgående social bas.

Låt oss nu undersöka vad fascismen har gjort sedan makterövringen för uppfyllandet av dess avsedda revolutionära program, för förverkligandet av dess löfte att skapa en stat utan klasser. Fascismen framhöll löftet om en ny och bättre vallag och om lika rösträtt för kvinnor. Mussolinis nya rösträttslag är i verkligheten den grävsta begränsningen av rösträttslagen till den fascistiska rörelsens fördel. Enligt denna lag måste två tredjedelar av alla platser ges till det starkaste partiet och alla andra partier ska tillsammans endast inneha en tredjedel av platserna. Kvinnors rösträtt har blivit nästan helt eliminerad. Rätten att rösta ges endast till en liten grupp av förmögna kvinnor och de så kallade "krigsdistingerade" kvinnorna. Det finns inte längre något omnämnande av löftet om det ekonomiska parlamentet och nationalsamlingen, inte heller om senatens upphävande som så högtidligt utlovats av fascisterna.

Samma sak kan sägas om de avlagda löfterna i den sociala sfären. Fascisterna hade skrivit in åttatimmarsdagen i deras program, men lagförslaget som fördes fram av dem föreskriver så många undantag att det inte kommer finnas någon åttatimmarsdag i Italien. Ingenting kom av den utlovade lönegarantin. Fackföreningarnas tillintetgörande har möjliggjort för arbets-

köparna att få till stånd lönesänkningar på 20 till 30 procent, och i vissa fall till och med 50 till 60 procent. Fascismen har lovat ålders- och invalidförsäkring. I praktiken har fascistregeringen, för ekonomins skull, strukit bort de bedrövliga 50.000.000 lire som hade åsidosatts för detta syfte i budgeten. Arbetarna lovades rätten till tekniskt deltagande i fabrikenas förvaltning. Idag finns det en lag i Italien som förbjuder fabriksråd helt och hållet. Statsförehavandena spelar i händerna på det privata kapitalet. Det fascistiska programmet hade innehållit en åtgärd för progressiv inkomstskatt på kapital, som i viss utsträckning skulle fungera som en form av expropriering. I själva verket gjordes det omvända. Olika skatter på lyxvaror avskaffades, såsom bilskatten, med det förmenta skälet att det skulle begränsa den nationella produktionen. De indirekta skatterna ökades av skälet att detta skulle begränsa den inhemska konsumtionen och på så vis förbättra möjligheterna till export. Den fascistiska regeringen upphävde även lagen om tvångsregistrering av värdepapperstransfereringar, vilket på så vis återintroducerade systemet med innehavarpapper och öppnade dörren på vid gavel för skattesmitare. Skolorna överlämnades till kyrkan. Innan erövrandet av staten krävde Mussolini en kommitté för undersökningen av krigsprofiter, varav 85 procent skulle återföras till staten. När hans finansiella uppbackare, tungindustriallisterna, kände sig besvärade av kommitténs uppgift beordrade han att kommittén endast skulle lämna en rapport till honom, och den som publicerade något om kommitténs upptäckter skulle straffas med sex månaders fängelse. Även i militära frågor brast fascismen i sina löften. Armén lovades att bli begränsad till territoriellt försvar. I verkligheten förlängdes tjänstgöringen för den stående armén från åtta månader till arton, vilket betydde ökningen av de väpnade styrkorna från 250.000 till 350.000. Det kungliga gardet avskaffades för att de var för demokratiska för att passa Mussolini. Å andra sidan ökades karabinjäverna från 65.000 till 90.000 och alla polisstyrkor fördubblades. De fascistiska organisationerna ombildades till en sorts nationell milis som enligt de senaste redogörelserna nu har nått en storlek på 500.000. Men de sociala skillnaderna har introducerat ett element av politisk kontrast i milisen, vilket måste leda till fascismens slutgiltiga kollaps.

När vi jämför det fascistiska programmet med dess förverkligande kan vi redan idag förutse fascismens fullständiga ideologiska kollaps i Italien. Politisk bankrutt måste ofrånkomligen följa i kölvattnet på denna ideologiska bankrutt. Fascismen är oförmögen att hålla samman de krafter som hjälpte den att komma till makten. En sammandrabbning av intressen i många former gör sig redan gällande. Fascismen har ännu inte lyckats göra den gamla byråkratin underordnad sig själv. I armén finns också friktion mellan de gamla officerarna och de nya fascistledarna. Skillnaderna mellan de olika politiska partierna växer. Motstånd mot fascism ökar runtom i landet. Klassmotsättningar börjar genomsyra även fascisternas led. Fascisterna är oförmögna att hålla löfterna de gav arbetarna och de fascistiska fackföreningarna. Arbetarnas lönesänkningar och avskedanden är ordningen för dagen. Därför kom de första protesterna mot de fascistiska fackföreningarna från fascisternas egna led. Arbetarna kommer väldigt snart återvända till sitt klassintresse och sin klassplikt. Vi får inte se på fascismen som en enad kraft kapabel till att avvärja vår attack. Det är snarare en formation som innefattar många motverkande element och kommer att upplösas inifrån. Men det vore farligt att anta att fascismens ideologiska och politiska upplösning i Italien omedelbart skulle följas av militär upplösning. Vi måste tvärtom vara förberedda på fascismens ansträngningar att fortsätta överleva genom terroristiska metoder. Därför måste de revolutionära italienska arbetarna vara förberedda på fortsatt svåra strider. Det skulle vara en stor sorg om vi skulle nöja oss med åskådarroller i denna upplösningsprocess. Det är vår plikt att påskynda denna process med alla till buds stående medel. Detta är inte bara det italienska proletariats uppgift utan även det tyska proletariats mot den tyska fascismen.

Efter Italien är fascismen starkast i Tyskland. Som en konsekvens av kriget och revolutionens misslyckande är Tysklands kapitalistiska ekonomi svag, och i inget annat land är kontrasten mellan den objektiva mognaden för revolution och arbetarklassens subjektiva oförberedelse så

stor som i Tyskland. I inget annat land har reformisterna så förödmjukande misslyckats som i Tyskland. Deras misslyckande är mer kriminellt än misslyckandet av något annat parti i den gamla internationalen, eftersom det är de som skulle ha fört kampen för proletariatets frigörelse med fullständigt annorlunda medel i landet där arbetarklassorganisationer är äldre och bättre organiserade än någon annanstans.

Jag är fast övertygad om att varken fredsfördragen eller ockupationen av Ruhrområdet har givit fascismen i Tyskland sådan stimulans som Mussolinis maktgripande. Detta har uppmuntrat de tyska fascisterna. Fascismens kollaps i Italien skulle avskräcka de tyska fascisterna avsevärt. Vi får inte förbise en sak: grundförutsättningen för fascismens störtande överallt är fascismens störtande i varje enskilt land av dessa länders proletariat. Det tillkommer oss att störta fascismen ideologiskt och politiskt. Detta ålägger oss enorma uppgifter. Vi måste inse att fascismen är en rörelse utav de besvikna och dem vars existens är ödelagd. Därför måste vi anstränga oss för att antingen vinna över eller neutralisera de breda massor som fortfarande är i det fascistiska lägret. Jag önskar att betona vikten av insikten att vi måste kämpa ideologiskt för besittningen av dessa massors själ. Vi måste inse att de inte bara försöker fly från sina nuvarande bekymmer utan de längtar även efter en ny filosofi. Vi måste komma ut ur vår nuvarande aktivitets snäva gränser. Den tredje internationalen är, i motsättning till den gamla internationalen, en international av alla folkslag utan några som helst åtskillnader. De kommunistiska partierna får inte bara vara förtruppen för de proletära kropparbetarna utan även tankearbetarnas intressens energiska försvarare. De måste vara ledare för alla delar av samhället som drivs till motstånd mot bourgeoisins dominans på grund av sina intressen och sina förväntningar på framtiden. Därför välkomnade jag kamrat Zinovjevs förslag (på ett av den kommunistiska internationalens utökade exekutivkommittés sammanträden i juni i år) om att ta upp kampen för arbetarnas och böndernas regering. Jag var jublande när jag läste om det. Detta nya slagord har en stor betydelse för alla länder. Vi kan inte avvara det i kampen för fascismens störtande. Det betyder att räddningen för småbondskapets breda massor kommer uppnås genom kommunism. Vi får inte begränsa oss själva till att endast föra en kamp för vårt politiska och ekonomiska program. Vi måste samtidigt bekanta massorna med kommunismens filosofiska ideal. Om vi gör detta kommer vi visa vägen till en ny filosofi för alla de element som har förlorat sin bäring under den senaste tidens historiska utveckling. Den nödvändiga grundförutsättningen för detta är, när vi närmar oss dessa massor, att vi även blir organisatoriskt, som parti, en fast sammansvetsad grupp. Om vi inte gör det löper vi risken att hänfalla åt opportunism och att gå bankrutt. Vi måste anpassa våra arbetsmetoder till våra nya uppgifter. Vi måste tala till massorna på ett språk de förstår, utan att göra skada på våra idéer. Följaktligen lyfter kampen mot fascism ett antal nya uppgifter.

Det anstår alla partier att genomföra denna uppgift energiskt och i enlighet med situationen i deras respektive partier. Dock måste vi ha i åtanke att det inte är tillräckligt att övervinna fascismen ideologiskt och politiskt. Proletariatets position med avseende på fascismen är för närvarande självförsvar. Detta proletariatets självförsvar måste ta sig formen av en kamp för dess existens och dess organisering.

Proletariatet måste ha en välorganiserad självförsvarsapparat. Närhelst fascismen använder våld, måste den mötas av proletärt våld. Jag menar med detta inte individuella terroristdåd utan våldet från proletariatets organiserade revolutionära klasskamp. Tyskland har påbörjat genom att organisera "fabrikskompanier". Denna kamp kan endast vara framgångsrik om det finns en proletär enhetsfront. Arbetarna måste enas för denna kamp oavsett parti.

Proletariatets självförsvar är ett av de största incitamenten för grundandet av en proletär enhetsfront. Endast genom att inge klassmedvetenhet i själen på varje arbetare kommer vi lyckas att förbereda oss även för fascismens militära störtande, som, vid denna tidpunkt, är absolut nödvändig. Om vi lyckas med detta kan vi vara säkra på att det snart kommer vara slut på det kapitalistiska systemet och på bourgeoisins makt. Tecknen på upplösning, som är så

påtagligt framför ögonen på oss, ger oss övertygelsen att det jättelika proletariatet kommer åter gå med i den revolutionära striden, och att dess rop till den borgerliga världen kommer att vara: Jag är styrkan, jag är viljan, i mig ser ni framtiden!

Från *Labour Monthly*, augusti 1923, sid. 69-78.

Översättning: László Sall Vesselényi (för *Marxists Internet Archive* 2016).

Lästips

Komintern-dokument: [Den proletära enhetsfronten](#) (1920-21), [Debatt om enhetstaktiken](#) (1922) och [Kommunistiska internationalen om fascismen](#) (1922-1935).

Daniel Guérin (1:a upplagan 1936): [Fascism och storfinans](#) (klassisk bok)

Arthur Rosenthal (1934): [Fascismen som massrörelse](#)

August Thalheimer (1928): [Om fascismen](#)

Leo Trotskij (1930-1940): [Kampen mot nazismen i Tyskland](#) (artikelsamling)

Om Zetkin:

John Riddell: [Clara Zetkins kamp för enhetsfronten](#) och (ihop med Mike Taber): [Clara Zetkin och kampen mot fascismen](#).